

Центар за либерално-демократске студије

РАДНИ ДОКУМЕНТИ ИЗ ЕКОНОМСКЕ ИСТОРИЈЕ

ДЕЈВИД РИКАРДО, КЛАСИК

Бошко Мијатовић

фебруар 2011.

Дејвид Рикардо, класик¹

ЖИВОТ И ДЕЛА

Велики економиста класичне традиције Дејвид Рикардо потиче из породице иберијских Јевреја који су пребегли у Холандију пред прогонима. Његов отац, амстердамски брокер, емигрирао је у Енглеску 1760. године и дао се на берзанске послове. Дејвид се родио у Лондону 1772. године као треће од најмање седамнаесторо деце.

После двогодишњег школовања у Амстердаму, тада важном финансијском центру, отац запошљава честрнаестогодишњег Дејвида у својој фирми која послује на лондонској берзи, где је бистри дечак брзо учио берзијанске трикове. Са двадесет једном годином, Дејвид раскида са породицом, напушта јеврејску веру и жени се квекерком. Већ је довољно научио и стекао добру репутацију и познанства, па је постао самостални дилер државних обвезница.

Пре него што се дао на теоријску економију, Рикардо се веома успешно бавио берзанским пословима и за три деценије рада зарадио више него иједан економиста пре и после њега. Како наводи уредник Рикардових сабраних дела Пјеро Срафа, његова имовина вредела је незамисливих 675.000 до 775.000 фунти, од којих је уживао годишњи приход од 28.000 фунти. Прерачунато уз помоћ индекса цена за период 1821-2010. године (66,5 пута), Рикардово богатство износило је између 45 и 52 милиона данашњих фунти, а годишња рента готово два милиона фунти. Толико ни изблиза није зарадио ни Џон Мајнард Кејнс, такође успешан инвеститор међу великим економистима.

Основно подручје Рикардових инвестиција била је арбитража на различитим државним обвезницама (конзолама), посебно у време Наполеонових ратова. Арбитража се састојала од купопродаја обвезница на основу уочених малих дискрепанци у њиховим релативним ценама, а у светлу претпостављених будућих догађаја. Полазио је од разумне идеје да људи често прецењују или потцењују ситуације и вероватноће догађаја. Како је написао један савременик: “Кажу да је поседовао изванредну брзину уочавања случајних разлика које би могле да се појаве између релативних цена различитих хартија приликом тржишних заокрета”. Сам је рекао да је играо на кратак рок са релативно малим сумама, па “уколико изгубим немам шта да жалим”.

Ипак, највећи новац зарадио је на великом потезу. У предвечерје битке код Ватерлоа између британско-пруске коалиције и Наполеона, док је владала велика неизвесност о њеном исходу и, тиме, о будућој вредности конзола, Рикардо је у њих уложио велику суму и јефтино покуповао велику количину. Велика коцка донела му је велики добитак. После британске победе, цене конзола су отишле увис, а Рикардо је, како

---

¹ Објављено као поговор у Д. Рикардо: *О принципима политичке економије и опорезивања*, Службени гласник, Београд, 2012.

је по његовој смрти *Тајмс* објавио популарну гласину, тог дана зарадио милион ондашњих фунти.

Држао се два правила инвестирања: смањуј губитке, продајући одмах када цене почну да падају; пусти да профит напредује, тј. не продај када цене расту, него чекај даљи раст све док не достигну максимум. Неки су говорили да је умео да, са компањонима, протура лажне гласнине како би оборио цену хартија испод стварне вредности и тако зарадио, али ова тврдња није доказана.²

Око 1815. године схватио је да је “довољно богат да је у стању да задовољи све своје жеље и разумне жеље свих око мене” (писмо Милу, 1815), па је напустио финансијску трговину, купио велико пољско имање (данас га користи принцеза Ана) и живео животом богате енглеске провинцијске господе.

Рикардо се заинтересовао за теоријску економију готово случајно: још у млађим данима је у бањској библиотеци нашао и прочитао *Богатство народа* Адама Смита, што је на њега оставило дубок утисак. Потом се упустио у расправе о темељним економским питањима са пријатељима, посебно са Џејмсом Милом, озбиљним економистом и оцем Џона Стјуарта Мила.

Резултати промишљања појавили су се у писменом облику 1809, 1810. и 1811. године, као серија од три текста о валутном питању.³ Будући да је Британија услед Наполеонових ратова напустила златно важење, односно замену папирних новчаница за злато, требало је одлучити да ли да се на њега врати или не. Рикардо се залагао за повратак, тврдећи да Енглеска банка емитује превише папирног новца, што је омогућено одсуством конвертибилности, и да стога вредност злата расте, као и цене, а да је трговински биланс негативан због тог вишка папирног новца. Овим разматрањима допринео је развоју класичне квантитативне теорије новца.

Следећи важан текст био је *Есеј о профити*⁴ (1815), у коме је изнео своју теорију ренте, додуше практично истовремено са Малтусом, Вестом и Торенсом. Сам Рикардо је проналазак приписивао Малтусу. Овом расправом Рикардо се декларисао као противник Житних закона, који су, кроз високу заштиту домаћих пољопривредника, водили високим ценама пољопривредних производа и високим рентама земљовласника. Насупрот Малтусу, који је подржавао ове законе верујући да би ниске цене пољопривредних производа водиле смањењу зарада радника и ренти земљопоседника, а тиме и смањењу мануфактурне производње, Рикардо се залагао за укидање закона и слободну трговину са иностранством, тврдећи да је за Британију боље да своје становништво и капитал преусмери у делатности у којима поседује компаративне предности.

Поменутих текстовима изашао је на добар глас и стекао знатан ауторитет за финансијска и монетарна питања. Заузео је и једно од водећих места у Клубу политичке економије, а пријатељи Мил и Малтус подстицали су га да напише расправу о целом

---

² Пјеро Срафа је касније тврдио да је Рикардо изгубио на паду цена конзола у случају који критичари помињу; видети М. Skousen – *Making Modern Economics, Lives and Ideas of the Great Thinkers*, М. Е. Shape, 2001, погл. 4

³ Најважнији је *The High Price of Bullion: a Proof of Depreciation of Bank Notes*, 1810

⁴ Пун наслов је *Essay on the Influence of a Low Price of Corn on the Profits of Stock; Shewing the Inexpediency of Restrictions on the Importation of Foreign Corn*, 1815

подручју економије, што се тада звало политичка економија. Рикардо је прво био скептичан, верујући да би труд око проучавања и излагања целе економске теорије био превисок. Ипак, већ 1817. године појавила се епохална књига *Принципи политичке економије и опорезивања*, написана за мање од две године. Њоме је Рикардо заузео место, са једне стране, важног Смитовог настављача, а, са друге, креативног мислиоца који је видно унапредио економску науку.

Године 1819. постао је посланик у британском парламенту, у коме се бавио актуелним монетарним и трговачким питањима, као што су она о отплати државног дуга, опорезивању капитала и укидању Житних закона. Рикардо није дочекао практичан резултат својих предлога, пошто су они о монетарној политици и укидању Житних закона усвојени тек две деценије по његовој смрти, али је његов допринос несумњив.

О Малтусовој критици Сејовог закона (који тврди да је пуна запосленост неминовна) развила се дуготрајна полемика између Малтуса и Рикарда, посебно после појаве Малтусових *Принципа политичке економије* 1820. године. Рикардо је бранио Сејов закон, а његове *Белешке о Малтусу* објављене су постхумно. Разлике у гледањима нису их спречиле да развију велико пријатељство, па је Рикардо давао Малтусу инвестиционе савете и поменуо га у тестаменту.

Умро је од запаљења уха 1823, са педесет година.

ОСНОВНЕ ИДЕЈЕ И НАЈВАЖНИЈИ ДОПРИНОСИ

Рикардово дело тешко је изложити на ограниченом простору, али и непотребно јер ће читалац сам наћи све одговоре у овој књизи. Стога ћемо у наставку укратко изнети само најважније идеје како би, кроз ове уводне напомене, помогли читаоцу да се лакше снађе у тексту који је повремено врло тешко пратити.

Моделирање

Рикардо се може сматрати утемељивачем економије као ригорозне науке. Док је Адам Смит обично документовао своје теоријске тврдње сликовитим примерима из практичног живота и општим историјским генерализацијама, дотле је Рикардо био први који је у доказном поступку користио апстрактно резонување дедуктивног типа, подвргнуто строгим правилима. Њега историја није много занимала и у свом главном делу је минимално користио. Рикардов централни методолошки поступак било је грађење једноставних аналитичких модела, са неколико варијабли и важним претпоставкама о понашању, који би, после неколико манипулација, донео фундаменталан и уверљив резултат релевантан и као објашњење како функционише економија и као упутство за економску политику.

У формулацији модела није употребљавао математику, али је био толико прецизан у њиховом вербалном опису да их је најчешће лако превести на савремени математички језик. Овај поступак грађења модела током времена прихватили су многи економисти, као Кејнз, Самјуелсон и Фридман, па он и данас доминира и у теоријској и у емпиријској економији (кроз популарност економетрије), на добро или на лоше. Тако се корени савремене математизоване економске науке лако могу пронаћи у Рикардовом делу, па

њему припада и део критике за извесну одвојеност теоријске, формализоване економске науке од практичног, свакодневног живота.

Друга тешкоћа са грађењем једноставних модела на основу поједностављујућих претпоставки о понашању, како је радио Рикардо, може настати како због проблематичности конструкције модела тако и нереалности претпоставки. Јозеф Шумпетер, аутор познате тврдње о *Рикардовом греху*, веровао је да је Рикардо у обради појединих питања претерао са својим претпоставкама и поједностављенима. Како рече, исувише много ствари било је проглашено *датим*, да би потом нагомилао поједностављујуће претпоставке и тако остао само са пар агрегатних варијабли које би се, због претпоставки, показале као једносмерна релација, баш она која њему одговара. То онда личи на таутологију, која се не може побити.⁵

Радна теорија вредности

Пишући *Принципе*, Рикардо се суочио са потребом да понуди своју теорију цена, којом би објаснио њихово кретање код различитих производа, са свим пратећим последицама у расподели доходака, кретању производње у различитим секторима, динамици међународне размене и слично. Следећи донекле Смита и раније схоласике, Рикардо је формулисао једну варијанту радне теорије вредности, по којој се вредност производа, а тиме и релативне цене, одређују количином рада потребном за њихову производњу. Поред рада непосредних радника, у вредност улази и рад који је садржан у капиталним добрима. На тај начин се капитал изражава у јединицама рада, а концепција постаје општија и уверљивија него ранија.

Проблем настаје, између осталог, када се узме у обзир различито трајање појединих процеса производње, што узрокује различито трајање ангажовања капитала, са различитим трошковима камата. Уколико се претпостави да су наднице једнаке, закључак је да капитално интензивни производи постају скупљи него што би се закључило по његовој радној теорији вредности. Сам Рикардо је приметио овај проблем, али је проценио да грешка не може бити велика (до 6-7 процената, како је навео). Таква апроксимација, иако није била тачна, задовољавала га је макар за аналитичке сврхе, будући да су га превасходно занимали глобални односи у расподели дохотка на факторе производње и класе становништва. Џорџ Стриглер је то касније духовито назвао теоријом радне вредности од 93%.⁶

Корист од радне теорије вредности за Рикарда се огледала у томе што је добио јединствен мерни систем и за укупан производ, и за средства за производњу и за нужни ниво потрошње радника, што му је омогућавало анализу привредног развоја капиталистичке економије. Али, проблем несавршености радне теорије вредности мучио га је и даље, посебно онај о кретању апсолутног нивоа цена, па је последњих недеља пред смрт радио на тексту *Апсолутна вредност и прометна вредност*, који је нађен на његовом писаћем столу и који је садржао покушај да пронађе инваријантну меру вредности, независну од цена фактора производње.

⁵ J. Schumpeter – *History of Economic Analysis*, Taylor & Francis e-Library, 2006, 447-48.

⁶ G. Stigler - *Ricardo and the 93% Labor Theory of Value*, *The American Economic Review*, Vol. 48, No.3, June 1958

Расподела дохотка и развој капиталистичке економије

Ослањајући се на Смитиву визију економије, Рикардо ју је унапредио изградњом систематичне и логичне функционалне конструкције која је требало да тачно објасни глобалну механику економског живота и снажно подржи државне политике које би подстицале економски развој. Посматрао је економију у којој постоје подела рада, два производна сектора (пољопривреда и мануфактура), три друштвене класе (радници, капиталисти и земљовласници) и три одговарајуће врсте доходака (наднице, профити и ренте).

Следећи Малтуса, веровао је да се наднице пермаментно одржавају на природном, минималном нивоу (додуше, не биолошком нивоу, већ за дате „обичаје и навике“). Уколико наднице порасту из неког разлога, порашће и становништво, а повећана понуда радне снаге ће их оборити на природни ниво. Наднице стога представљају неминован трошак производње, док ренте и профити чине вишак у смислу оног дела производа који преостаје пошто се намире наднице радника који учествују у производњи и обнове утрошена средства за производњу.

У основи Рикардове анализе налази се питање расподеле вишка на ренту и профит и његово коришћење за акумулацију. Теорија диференцијалне ренте послужила му је као први корак. Наиме, пошао је од тога да земљишта различитог квалитета доносе различиту ренту, с тим да најслабија земља која се користи уопште не доноси ренту (има је у изобиљу), док најквалитетнија доноси највишу. У пољопривреди делује и закон опадајућих приноса, тако да додатне јединице рада и капитала⁷ на датој површини земље доносе све мање повећање производње. Цену хране одређују трошкови на најслабијој земљи која се користи, док нижи трошкови на квалитетнијој доносе вишак.⁸ Пошто су наднице дате, а рента одређена продуктивношћу земље, профит мора бити резидуал код расподеле вишка.

Рикардо је претпоставио да земљовласници не улажи ништа у своју земљу, односно да је рента незарађени доходак, и веровао да своју приход троше искључиво на луксуз, док капиталисти, подстицани конкуренцијом, штеде и инвестирају практично цео профит. Стога економски развој, по Рикарду, потиче од штедње капиталиста из њихових профита, а све што смањује профит представља ограничење акумулације и привредног напретка. Тако и повећане ренте, при датом вишку,⁹ доводи до пада профита и кочења напретка. Рикардо се јасно изразио у корист предузетника у пољопривреди и против земљовласника, рекавши, чак, да су „интереси земљовласника увек у супротности са интересима сваке друге класе у заједници“.¹⁰

---

⁷ Рикардо је рад и капитал спојио, ради поједностављења, у један фактор са фиксном међусобном пропорцијом.

⁸ Ово је еквивалентно савременом налазу да произвођач бира онај ниво производње на коме се изједначају маргинални трошак и цена.

⁹ Вишак је фиксан стога што Рикардо подразумева функционисање Сејовог закона, односно одређеност обима производње производним капацитетом економије, који је резултат протходног процеса акумулације.

¹⁰ *Essay*, 1815, стр. 21

Рикардови погледи на дугорочан економски развоју су били песимистички. По њему, раст економије ће изазвати популациони раст, који ће узроковати повећање потрошње хране, односно пораст тражње за пољопривредним производима. Ово ће, са своје стране, довести до проширења површина земље која се обрађује, с тим да ће новозахваћено земљиште бити још слабијег квалитета него раније коришћено. Због тога ће трошкови на маргиналном земљишту бити већи, што ће произвести повећање ренте на квалитетнијим, раније обрађиваним земљиштима и смањење профита фармера (односно пољопривредних предузетника). Ово смањење профита услед деловања закона о опадајућим приносима пренеће се из пољопривреде на мануфактуру кроз пораст цена пољопривредних производа, а тиме и надница. И тако, резултат економског раста је повећање становништва, пољопривредне производње и ренти која припада земљовласницима, а пад профита предузетника, односно капиталиста, што смањује акумулацију. На крају ће се профит толико смањити да капиталисти више неће штедети и инвестирати, што ће окончати даљи раст и довести економију у *стационарно стање*.

Поменути процес није неминован, каже Рикардо. Постоје два механизма која га могу ублажити или одложити. Први је спољна трговина, која доводи до смањења реалних надница и повећања профита и која стога спречава улазак економије у стационарно стање. Други је технички прогрес, мада и ту постоје знатне компликације.

Теорија компаративних предности

Вероватно најважнији, а свакако најпознатији Рикардов допринос економској науци је теорија међународне трговине. И данас се сматра да је Рикардо дефинитивно доказао да је спољна трговина корисна за све земље и да јој стога не треба постављати препреке државним мерама.

Зачеци теорије међународне трговине могу се наћи код Адама Смита, који је веровао да је трговина међу државама могућа само онда када држава А извози у државу Б робу коју производи јефтиније, што је названо теоријом апсолутних предности. Рикардо је показао да то није тачно, односно да се међусобна трговина може одвијати на обострану корист и онда када једна земља има ниже трошкове у производњи свих производа.

У седмој глави *Принципа* показао је на једноставном примеру две земље, два производа и једним фактором производње везаним за дату државу (радом, уз природне ресурсе) да је корист од спољне трговине обострана. Навео је пример Португалије и Енглеске које производе и вино и платно, али са различитим трошковима производње, како је представљено у следећој табели (бројеви у табели означавају број радник-година за производњу дате количине вина и платна):

	Енглеска	Португалија
вино	120	80
платно	100	90

Лако је уочљиво да је Португалија ефикаснија у производњи и вина и платна, пошто је њеним произвођачима потребно мање рада за производњу сваког од производа. По Смиту, трговина у овом случају не би постојала. Али, Рикардо примећује да се

Португалији исплати да се специјализује у производњи вина, где је њена трошкова предност већа у односу на енглеску ($80:120=0,66$ према $90:100=0,9$) и да увози сво потребно платно из Енглеске, и поред већих тамошњих трошкова. Кроз размену ће за своје вино Португалија добити више платна него што би га сама могла произвести са датим фондом рада.

Иако је тврдио да спољна трговина не повећава обим „вредности“ у датој земљи, будући да су извоз и увоз обично подједнаки и да је претпостављена радна теорија вредности, ипак је налазио да она може битно повећати животни стандард свих народа кроз ефикаснију употребу ресурса на основу међународне поделе рада. Уколико се у земљу увози роба потребна радницима, што доводи до њеног појединачења и смањења реалних надница, то ће резултат бити повећање профита и акумулације, па тиме и привредног напретка. У складу с тим, препоручивао је укидање Житних закона, либерализацију спољне трговине и преусмеравање енглеске производње са пољопривреде на индустрију, у складу са њеним компаративним предностима, што ће јој донети дугорочан привредни развој.

Две важне Рикардове црте ове теорије су, са данашњег становишта, занемаривање улоге капитала и претпоставка о имобилности свих фактора производње између земаља. Међутим, укључење капитала у анализу и претпоставка његове међународне мобилности суштински не мењају закључке теорије компаративних предности, пошто трошкови рада остају основна детерминанта разлика међу земљама.¹¹ Иmobилност рада је и данас уобичајена претпоставка.

О савременом угледу Рикардове теорије компаративних предности сведочи следећа епизода: изазвао један познати математичар Пола Самјуелсона да наведе једну теорију из друштвених наука која је истинита и која није тривијална. Одговор је био: теорија компаративних предности. Да је логична и истинита не треба доказивати математичару, а да није тривијална сведочи чињеница да хиљаде паметних људи нису успели да је схвате или поверују у њу када им је објашњена, рекао је Самјуелсон.¹² Данас је Рикардова теорија компаративних предности интегрисана у Хекшер-Олин-Самјуелсонов модел међународне трговине, а слободна спољна трговина углавном влада светом, захваљујући у приличној мери самом Рикарду.

Технички прогрес

Други механизам који може одложити деловање закона опадајућих приноса и кочење економског раста је технолошки напредак. У првом периоду рада веровао је да техничка унапређења подижу (маргинални) производ земље и да стога омогућују привредни раст. Увођење ефикасније технологије доводи до смањења трошкова производње и до продаје робе по нижим ценама, што резултира већим обимом производње и већом расположивошћу добара за све друштвене класе. Ово резонување је у складу са савременим теоријским схватањима.

¹¹ Видети D. G. Ferguson - *International capital mobility and comparative advantage: The two-country, two-factor case*, Journal of International Economics, No. 3/1978

¹² P. Samuelson - "The Way of an Economist", у P. A. Samuelson: *International economic relations: proceedings of the Third Congress of the International Economic Association*, London, Macmillan, 1969, str. 1-11

У трећем издању *Принципа*, међутим, Рикардо је променио схватања, на изненађење колега. У новом поглављу *О машинама* рекао је да увођење нове технологије може угрозити запосленост радника. Јер, уколико се нове машине финансирају из смањења фонда зарада постојећих радника, тврдио је Рикардо, тада њихова инсталација подразумева преусмеравање радника који су претходно производили потрошна добра (за раднике), што може довести до пада ове производње и појаве незапослености. Пошто није узео у обзир компензационе механизме (пораст тражње за радом због смањења надница и пораст производње и запослености због пада цена робе), очигледно је да је Рикардова анализа веома краткорочна, што није погодан оквир за разматрање технолошког напретка.

Ипак, при крају поглавља Рикардо наводи да ових негативних ефеката неће бити уколико се нове машине не финансирају из смањења фонда зарада, већ из ранијег профита: тада ће технолошки напредак подстицати стални економски раст.

Порези

Знатан део *Принципа* Рикардо је посветио пореској теорији, посебно разматрајући проблем преваљивања пореза, тј. питање ко на крају заиста сноси порески терет, будући да законски порески обвезник често може да га превали на неког другог.

Веровао је да постоји битна разлика у инциденти пореза на луксузна и неопходна добра. Порез на луксузна добра (на пример, вино) пада, кроз повећане цене, на потрошаче. Насупрот томе, порез на нужна добра не може се превалити на потрошаче будући да је потрошња радника практично увек на егзистенцијалном минимуму и да је није могуће порезима на потрошњу даље смањивати; стога ће повећање цена ове робе, као последица увођења пореза на потрошњу, довести до повећања номиналних надница, како би се реална потрошња одржала на истом нивоу. Стога ће у дужем року (после прилагођавања) порез на потрошњу неопходне робе поднети послодавци из профита, а кроз више наднице. Ипак, Рикардо је дозволио могућност да код пољопривредних производа увођење пореза на потрошњу доведе до смањења произвођачких цена и смањења производње, при чему би део губитка поднели произвођачи кроз мањи профит. Порез на ренту ће у општем случају поднети земљовласници, будући да је понуда земље углавном фиксна.

Рикардо се бавио и питањем да ли је додатне државне расходе (поменуо је рат) боље финансирати из увећаних пореза или из зајмова. Закључио је да је са економског становишта свеједно који се од ова два начина користи. У новије време је Роберт Баро обновио поменуту логику и назвао је *Рикардовом еквиваленцијом*. Известан парадокс је што је Рикардов крајњи закључак ипак био другачији, и поред веровања у еквиваленцију: мислио је да грађани неће схватити једнакост тих политика и неће се понашати једнако, већ ће смањити штедњу и тиме оштетити приватне инвестиције, па је предност дао финансирању додатних државних расхода порезима, будући да су тада трошкови рата јаснији грађанима.¹³

---

¹³ Детаљније, А. Сандмо – *Историја економских идеја*, Службени гласник, 2012.

Рикардов утицај

Рикардове идеје широко су прихваћене од стране савременика, а он сам сматран је водећим светским економистом током следећих деценија. Посебан углед уживао је у Британији, почевши од прихватања његових идеја о слободној спољној трговини и претварању земље у светску радионицу. Џон Стјуарт Мил је својим *Принципима политичке економије* не само наставио тамо где је Рикардо стао и дао своја унапређења класичне економске теорије, већ је и обновио Рикардову славу средином XIX века. Велики приврженик Рикардовог система био је Карл Маркс, посебно дела о расподели дохотка и класним сукобима.

Преокрет настаје почетком 1870-тих година, када маргиналистичка револуција (Менгер, Џевонс, Валрас) револуционише економску теорију и напушта класичан правац, укључујући и многе Рикардове идеје (посебно радну теорију вредности). И поред одређених покушаја током XX века (Срафа, неорикардијанци), Рикардов систем као целина искључиво припада историји економске мисли.

Ипак, многе Рикардове идеје уграђене су у важећу економску теорију: ригорозан дедуктивно-моделски приступ економској анализи (данас познат као компаративна статика), теорија компаративних предности, закон о опадајућим приносима, квантитативна теорија новца, теорија ренте (која укључује теорију маргиналне продуктивности) и слично.¹⁴

Вероватно је у праву Јозеф Шумпетер, који је тврдио да је Рикардо био величанствен ум, а да су извесне слабости његовог дела последица недостатка академског образовања, са једне, и активног бављења другим напорним пословима током најпродуктивнијег дела живота, са друге стране. Стога га је Рикардо подсећао на рвача који се све време бори левом руком, док му је десна везана иза леђа.¹⁵ Можемо само жалити што му обе руке нису биле слободне.

---

¹⁴ Видети М. Blaug – *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Press, 1985, погл. 4

¹⁵ J. Schumpeter, исто, стр. 445